

Zingend geloven. Wat het lied met ons doet

1. Zingend geloven

'Zingend geloven. Wat het lied met ons doet?' zo luidt het thema voor deze eerste senioren­dag. Een aantal van u zullen deze woorden wel herkennen. Een aantal liedbundels - zeven om precies te zijn - zijn onder deze naam 'Zingend geloven' verschenen. Al eerder, in de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw, was 'Zingend geloven' een zeer gewaardeerde televisie-serie rondom het nieuwe kerklied. Prachtige eerste woorden vind ik dat: 'Zingend geloven'. De reden: ze brengen zo prachtig tot uitdrukking wat zingen is. Dat zingen een wijze van geloven is, één van de manieren waarop je je geloof tot uitdrukking brengt. Daar zit gelijk ook een lastig punt, waar we het straks over moeten hebben.

2. Verleden

Maar ik wil even in het verleden beginnen. Er is in de loop van de tijd nogal veel veranderd, als het gaat over het zingen.

- Vroeger werd er vaak thuis gezongen, in het bijzonder zondags. Veel mensen hadden een harmonium, orgeltje of een piano, waarbij het hele gezin zong. Ik herinner mij dat zelf nog wel in de periode dat we in Leeuwarden woonden, dat we na de avondmaaltijd op zondagavond met elkaar bij de piano zongen. Het is een traditie die verdwenen is, althans onder 'ons'. In de orthodoxe hoek gebeurt dat namelijk nog wel. Het geloof is sterk geïndividualiseerd, het is veel minder een gezinszaak geworden, iets dat je met elkaar deelde. En ook: de relatie tussen kerk en gezin was in die tijd nauwer.

- In het verleden had je speciale volkszangavonden, zo heette die samenkomsten (i.h.b. met Kerst en op andere tweede feestdagen). Ze zijn helemaal verdwenen. Misschien is het beter om te zeggen dat ze verplaatst zijn naar de tv: met *'Songs of Praise'* en *'Nederland zingt'*.

- Wat ook verdwenen is, is het uit het hoofd leren van een psalmversje op de lagere school. Ik heb het nog wel geleerd, maar bij mij is daar al veel minder van blijven hangen dan bij de oudere generaties. Heel veel mensen kunnen nog zo tal van versjes opzeggen. Dat is voor veel mensen ook van groot belang geweest. In bepaalde situaties kon je zo een lied tevoorschijn toveren. Een lied waardoor je moed, troost of kracht kreeg voor de situatie, waarin je op dat moment verkeerde. Het verhaal van Paulus en Silas komt bij mij naar voren die in de gevangenis zitten en daar Gods lof zingen (Hand. 16:16-40). Zo gebeurde dat ook in gevangnissen in de W.O.II. Maar ik ken ook mensen die als ze niet kunnen slapen, psalmversjes opzeggen.

Die veranderingen ten spijt, mensen zingen nog altijd graag. Zangdiensten worden graag bezocht. Tal van mensen zingen in koren, zanggroepen of cantorijen. Mensen kijken op tv graag naar zangevenementen.

3. Wat zou een kerkdienst zijn zonder zingen?

Dat was een vraag die bij de voorbespreking aan de orde kwam. Het zou interessant zijn om van een ieder een antwoord op die vraag te horen. Ik vermoed dat veel mensen zouden zeggen, dat het dan heel erg saai zouden worden, anderen zouden zeggen dat de kerkdienst dan wel erg praterig zou worden. In het lied krijgen we zelf een actieve betrokkenheid in de dienst, doen we zelf mee. Het lied doet een beroep op heel andere (geloofs)registers. Ik kom daar straks op terug.

Tegelijkertijd zijn we ook weer geen types om liederen die we zingen, met handgeklap gepaard te laten gaan of erg mee te bewegen. We maken als protestanten misschien een wat stijve indruk in vergelijking met de manier waarop dat in veel migrantenkerken toegaat. Het swingt bij ons niet de pan uit!

Dat we wat met een lied hebben, drukken we met name uit door wijziging in ons volume. Sommige liederen die de gemeente graag zingt, worden dan heel hard gezongen.

4. Samen zingen

Je kunt natuurlijk best alleen zingen. Maar zingen is toch met name iets dat je samen met anderen doet. Dat doen mensen dan ook graag: samenzang/*community singing*. Je deelt op die manier iets met elkaar. Wat dat precies is, is moeilijk te zeggen. Of misschien is het wel helemaal niet zo moeilijk: wat je met elkaar deelt, is je geloof, hoe verschillend dat geloof ook is. Je doorbreekt alle verschillen op dat moment.

Samen zingen verbindt mensen met elkaar. Het geeft mensen het gevoel dat ze bij elkaar horen. Het scheidt - grappig woord in dit verband - saamhorigheid.

5. Nieuwe liederen

In de afgelopen dertig, veertig jaar zijn er ongelooflijk veel liederen bij gekomen. Lieder van mensen als Oosterhuis, Barnard, Wit, Den Besten spelen een grote rol in het Liedboek, maar er zijn ook andere lieddichters bij gekomen: Troost, De Vries, Mudde, Naastepad. Van hen zijn complete liedbundels uitgegeven. En we zijn in aanraking gekomen met hele andere zangtradities, b.v. uit Taizé, Frankrijk, waar mensen zijn geweest, of uit Iona, Engeland, tradities waarmee men een bijzondere band heeft gekregen, en die hier ook zijn invloed krijgen. En dan is er daarnaast ook nog een bundel gekomen met opwekkingsliederen die in diverse gemeentes gezongen worden, gemeentes met vaak veel jongeren. In die liederen komen noties aan de orde die wij helemaal niet kennen. En ook zijn het vaak hele andere melodieën die een rol spelen.

6. Nieuwe liederen niet erg gewild

Een aantal van onze psalmen (96, 98, 149) beginnen met de oproep om een nieuw lied te zingen: 'Zingt een nieuw lied', maar veel mensen houden daar niet van, als je nieuwe liederen laat zingen. Ze leren niet graag nieuwe liederen. Je krijgt al gauw te horen dat de melodie te moeilijk is, en dat je dan zo op de melodie moet concentreren dat je geen oog meer hebt voor de inhoud. Ze hebben niet in de gaten dat je de oude liederen ooit ook eens hebt moeten leren.

Er is, dunkt me, nog een andere reden waarom een nieuw lied niet erg gewaardeerd wordt. In een nieuw lied heb je nog niet zo'n zicht op het geloof dat erin naar voren komt. Dat moet je ontdekken en daar moet je wat mee hebben/krijgen.

Ik moet in dit verband nog op een derde aspect wijzen. En dat is dat deze liederen nog geen contact met je hebben gemaakt, ze verwijzen nog nergens naar. Dat moet groeien. Een nieuw lied heeft tijd nodig hebt om ergens bij je een plek te krijgen, om vertrouwd te worden, om later graag gezongen te worden.

Ik moet u zeggen dat ik dan ook erg benieuwd ben hoe dat straks gaat met het Nieuwe Liedboek, waar men op dit moment druk mee bezig is. Alle gemeentes hebben suggesties kunnen inleveren. Het ziet er naar uit dat het een dikke bundel gaat worden, met liederen uit de diverse tradities van de kerk om iedereen tevreden te stellen. We zijn ten slotte een zeer pluriforme kerk geworden. Maar ik ben benieuwd hoe deze bundel ontvangen gaat worden. Een voorproefje van dit nieuwe Liedboek hebben we al gehad met de nieuwe bundel *Tussentijds*.

7. Lieder die uit het zicht verdwijnen

Je ziet een ontwikkeling, beter om te zeggen: een verandering. Bepaalde liederen die vroeger veel gezongen werden: een voorbeeld, bij begrafenissen: 'Eens, als de bazuinen klinken' (Gezang 300), wordt bijna nooit meer in een rouwdienst gezongen. De reden? Ze staan niet meer in verbinding met het geloof van mensen, en dan verdwijnt zo'n lied uit onze aandacht. Bij de voorbereiding werd als verklaring gegeven voor het feit dat dit gezang niet meer opgegeven wordt: 'Het is te hoogdravend.'

De plek die het lied 'Eens als de bazuinen klinken' in het verleden had, is nu overgenomen door 'U zij de glorie', dat nu vaak als slotlied in een rouwdienst klinkt.

Je zult dat ook bij jezelf zien. Dat je met bepaalde liederen minder krijgt of zelfs helemaal niets meer hebt.

Zo zie je de laatste jaren ook een verschuiving: waar vroeger de psalmen een grote rol speelden in kerkdiensten, daar zingen we nog wel psalmen, maar de gezangen beginnen de psalmen te verdringen.

Jongeren hebben er vaak niet veel mee.

Maar andersom kan ook. Dat je met liederen, met wie je in het verleden niet veel had, later wel wat krijgt. Zoals het ook gebeurt dat mensen met overtuiging aan bepaalde liederen gehecht zijn. Als voorbeeld moge dienen: een lied als 'Wat de toekomst bringe moge'. Bruidsparen geven het opvallend vaak op.

8. Relatie tussen geloof en lied

Ik wil ten slotte met u die relatie tussen geloof en het lied wat meer onder de loupe nemen. Over drie manieren wil ik het hebben.

A. In/met het lied druk je je geloof uit. Sommige mensen zingen bepaalde liederen dan ook niet mee, omdat ze het niet eens zijn met wat ze zingen. Regels uit een lied, soms hele coupletten die haaks staan op wat ze denken. Ze krijgen zo'n lied niet uit hun mond. Achterliggende gedachte daarvan: het lied moet verwoorden wat jij gelooft.

Maar misschien is het nog wel iets anders, dat je niet eens zozeer je geloof erin tot uitdrukking brengt als wel veel meer je gevoel: je vreugde of je verdriet, je twijfel, je dank, je angst, je ongemak, je vragen, je hoop en verwachting.

B. Van Willem Barnard heb ik ook nog iets anders geleerd - ik kon helaas niet meer vinden waar dat in zijn werk staat - maar hij heeft het over het zingen, niet als een vorm van geloof belijden, maar als een

vorm van je het geloof te binnen brengen. Het is goed om te zingen, omdat je juist op die manier geloof bij je naar binnen krijgt.

C. Als het gaat over het lied, dan speelt één type lied een bijzondere rol: het loflied. Mensen zingen het graag. Lieder die uit volle borst gezongen (kunnen) worden. Programma's in die sfeer worden goed bekeken. Zie *'Songs of praise'*, het woord zegt het al, en *'Nederland zingt'*. Daarin worden voornamelijk lofliederen gezongen. Het is geen punt om aan de oproep om de lofzang gaande te houden (Psalm 107, vers 1) gehoor te geven. Ik ben eigenlijk ontzettend benieuwd hoe dat zo komt, dat mensen vaak lofliederen opgeven, als ze gevraagd wordt wat ze willen zingen. Hoe komt het, dat mensen dat soort liederen zo graag zingen? En nou kom ik bij mijn punt: hoe is nu de relatie met het geloof van diegene? Want heb je een geloofsgesprek met zo iemand, dan krijg je vaak van diezelfde persoon te horen: 'Ik zie zo weinig van God, ik merk zo weinig in mijn leven van Hem.' Hoor je ze de lofzang zingen, dan merk je daar weinig van. Hoe zit dat? Of doe ik nou moeilijk? Dat is echt niet mijn bedoeling, ik zoek het alleen te begrijpen, te begrijpen waarom mensen zo graag een loflied zingen, zelfs ook al zitten ze boordevol met vragen of wordt niets van God gevoeld/ervaren.

Ik heb er wel een (mogelijke) verklaring voor: het heeft, zou ik denken, te maken met de behoefte om boven alles, boven eigen ongeloof, vragen en twijfel, uit te komen, om boven jezelf uit te stijgen. Je zingt het graag, omdat in die liederen nu juist gebeurt wat je zelf mist. De lof wordt immers bezongen, omdat God iets doet. Gods grote daden worden bezongen. Maar zingend lukt het wel om iets van God te ervaren.

Eén ding wil ik in dit verband van de relatie tussen geloof en het lied nog zeggen. Veel mensen hebben moeite om zich geloofsmatig te uiten. Ze hebben niet veel eigen woorden. Hoe ze in het geloof staan, kan je nog wel eens te weten komen door te vragen welk lied ze graag zingen.

9. Wat het lied met ons doet

Wat het tweede deel van het thema betreft, de woorden 'wat het lied met ons doet', daar kan je eigenlijk alleen maar heel persoonlijk op antwoorden. Maar los daarvan is daar eigenlijk ook best wat over te zeggen. Ik heb het idee dat ik er niet ver naast zit, als ik - heel globaal - zeg dat het lied veel met ons doet. Minder makkelijk is het om te zeggen wat het precies met ons doet. Maar wat je wel kunt zeggen, is dat het raakt aan diepe lagen in ons. De laag waar onze emoties zitten. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat het lied ons met name raakt, in die situaties/op die momenten, wanneer we snel op die laag zitten: op die momenten dat we met uiterst existentiële zaken van doen hebben: bij een begrafenis/in een rouwdienst van je man/je vrouw/je kind/een vriend of vriendin, rond de geboorte van een kind: een doopdienst. Bij een huwelijk: een lied direct na de huwelijksbevestiging, een slotlied. Kortom, momenten/situaties die 'kruispunten in je leven' vormen. Lieder die op die momenten zijn gezongen, daar heb je vaak je hele leven wat mee. En vaak heeft/krijgt één lied nog een hele speciale betekenis.

Hoeveel het lied met mensen kan doen, wordt ook duidelijk, als je een bekend lied zingt bij demente mensen. Dan wil het nog wel eens gebeuren dat deze mensen verrast opkijken en zo'n lied beginnen mee te zingen. Daaraan wordt op wel heel bijzondere wijze duidelijk dat het lied aan hele diepe lagen in een mens raakt.

10. Vragen

Ik moet u zeggen: ik ben dan ook benieuwd naar uw beleving op dit gebied. Vier vragen heb ik voor u.

1. Zingt u graag? Zo ja, wat doet dat met u?
2. Welk lied(eren) is/zijn er bij uzelf uit het zicht verdwenen?
3. Wat is uw lievelingslied? Wat drukt dat lied uit?
4. Wat hoopt u met betrekking tot het nieuwe liedboek? Ofwel welke kant moet het volgens u op met het kerklied?

Ten slotte wil ik graag eindigen met een lied, een psalm die mij zeer dierbaar is: Psalm 107.

Gods goedheid houdt ons staande
zolang de wereld staat!
Houdt dan de lofzang gaande
voor God die leven laat.
Al wie, door Hem bevrijd
uit ongestreken streken,
naar huis werd heengeleid,
zal van zijn liefde spreken.

Al wie verbijsterd zwierven
ver buiten heg en steg
en haast van honger stierven,
neervallend langs de weg,-
geen thuis, geen toevluchtsoord
was hun nabijgekomen,
had Hij hen niet gehoord
en bij de hand genomen.

Zij moeten God aanbidden,
rondom zijn altaar staan,
omdat Hij in hun midden
zijn wonder heeft gedaan;
maaltijd en lavenis
meer dan zij durfden dromen;
de last van hun gemis
heeft Hij hun afgenomen.

Laat ons nu voor den Here
zijn goedertierenheid
toezingen en vereren
de God die ons bevrijdt.
Want wie zijn hulp verlangt,
Hem aanroept in gebeden,
verlost Hij uit de angst
en leidt Hij tot den vrede.

Ds. Nico Riemersma hield deze lezing op de seniorendag 20 oktober 2010 in de Bethelkerk, Den Haag-Loosduinen